

ENFLASYON MUHASEBESİNDE KULLANILANAN YÖNTEMLERİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Fevzi Serkan ÖZDEMİR*

Seçkin ARSLAN**

ÖZET

Enflasyon varlıklar ve kaynaklar üzerinde parasal olup olmadıklarına göre farklı etkiler yaratmaktadır ve bu etkilerin toplamında ortaya çıkan net fark, **enflasyon kazanç veya kaybı** olarak nitelendirilmektedir. Bu kazanç ya da kaybı dikkate alıp almadıklarına ya da nasıl dikkate aldıklarına göre enflasyon düzeltme yöntemleri çeşitli şekillerde tasnif edilebilir. Bize göre; geleneksel muhasebe, genel fiyat düzeyi muhasebesi ve cari fiyat düzeyi muhasebesi olmak üzere üç ayrı yöntem söz konusudur. Dördüncü bir yöntem olarak genel fiyat düzeyi ile cari fiyat düzeyi yönteminin birlikte kullanıldığı karma yöntem de yer verilmesi mümkün olabilir. Bu yöntemlerin birbirleri ile olan benzerlik ve farklılıkları ise bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel muhasebe, genel fiyat düzeyi muhasebesi, cari fiyat düzeyi muhasebesi, enflasyon, benzerlikler, farklar

THE COMPARISON OF INFLATION CORRECTION METHODS

ABSTRACT

Inflation causes different effects on "ASSETS" and "LIABILITIES" in respect of the probability of their state of being monetary or not. Besides, the overall of these effects' clear difference is described as inflation profit or loss. It can be classified as the Correction Methods of Inflation, according to the way of consideration regarding this profit or loss. Our point of view is that there are three different methods which are in question; namely, Traditional Accounting, General Price Level Accounting and Current Price Level Accounting. Another possible method which can be added as fourth one is Mixed Method in which current price level method and general price level method is used

* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Arş. Gör.)

** Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (Arş. Gör.)

together. This paper aims to show these methods similarities and differences.

Key Words: Traditional accounting, general price level accounting, current price level accounting, inflation, similarities, differences.

GİRİŞ

Enflasyon; fiyatlar genel düzeyinin sürekli dalgalanması, artması, ya da paranın satın alma gücünün sürekli azalması şeklinde ifade edilebilir. Enflasyonun var olduğu bir ekonomide muhasebe süreci açısından işletmelerin kayda aldıkları mali nitelikteki işlemlerin parasal değerlerinin, enflasyon nedeniyle aşınması sonucuyla karşı karşıya kalması kaçınılmazdır.

Enflasyonun muhasebe üzerindeki etkilerinin temelinde kayıtların dayanağı olan bilgi ve belgelerin anlamsızlaşması vardır. Enflasyonist bir ortamda muhasebenin sağlamış olduğu bilgiler, kendilerinden beklenen işlevi ya yerine getirememekte ya da beklentileri yeterince karşılayamamaktadır.

Muhasebeden bilgi sağlamak isteyen çıkar grupları, işletmenin durumuna ilişkin bilgilere mali tablolarda gösterilen faaliyet sonuçları ile ulaştığından, enflasyonist ortamda, enflasyonun hızına da bağlı olarak, işletmelerin kar unsurları olduğundan fazla görünmektedir. Çünkü, söz konusu karların içinde fiktif karlar da yer almaktadır. Benzer şekilde aktifler giderleştirilirken, tarihi maliyetlerin temel alınması halinde, giderleştirilen tutar normal şartlarda olması gereken (cari değer üzerinden ayrılması gereken) tutarın altında olurken vergiye konu olacak matrahın tespitinde bulunacak tutar da olması gerekenden daha büyük olmaktadır.

Uygulamada enflasyonist dönemlerde yaşanması muhtemel sıkıntıları ortadan kaldırmaya dönük bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bunlar: **UFRS 29-“Financial Reporting in Hyperinflationary Economies”**, **TMS 29-“Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlamaya İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı”**, **SPK Seri XI No: 25 Sayılı Tebliği Kısım 15-“Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Mali Tabloların Düzeltilmesi”**, **BDDK Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin 14 Sayılı Tebliğ-“Mali Tabloların Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Düzenlenmesine İlişkin Muhasebe Standardı, 5024 Sayılı Kanun ve Maliye Bakanlığı'nın VUK Tebliği- Enflasyon muhasebesi**

düzeltilmesi uygulamasına yönelik diğer düzenlemelerdir. Tüm bu düzenlemelerin ortak yanı **Genel Fiyat Düzeyi Yöntemi**'nin (GFDY) baz alınmasıdır.

Bu çalışmada enflasyon düzeltme¹ yöntemlerinin belirleyicilerinin neler olduğu, uygulamalarındaki temel esaslar, birbirlerine göre üstün ve zayıf yönleri ele alınmıştır. Ayrıca, bütün düzenlemelerde temel alınan GFDY yönteminin neden öne çıktığına ilişkin belirgin bir sonuç aranmıştır.

1. ENFLASYON DÜZELTME YÖNTEMLERİN BELİRLEYİCİLERİ

Enflasyon düzeltmesi; paranın değerinin değişmediği varsayımı altında, geleneksel değerlendirme ölçülerine göre mali tablolarda yer alan kalemlerin uygun değerlendirme ölçüleri (katsayıları) ile düzeltilmesi işlemi olarak tanımlanabilir(Karapınar, 2004:270). Bu düzeltme işleminde kalemlerin hangi değerlendirme ilkesine göre düzeltildiği ve hangi ölçü birimlerinin baz alındığı; kullanılan yöntem adı vermektedir. Başka bir ifadeyle, kullanılacak düzeltme yöntemlerinin birbirinden farklılaştığı noktalar şunlar olmaktadır:

Şekil 1. Yöntemlerin Farklılaştığı Noktalar

1.1. Enflasyon Düzeltmesinde Temel Alınan Değerleme Yöntemleri

Değerlemenin kelime anlamı, bir işletmenin varlığını oluşturan aktif ve pasif kalemlerin belli bir tarihteki değerlerini ortak değer ölçüsü olan para birimi ile ifade etmektir. Bu nedenle değerlendirme ilkeleri ve buna ilişkin ölçüler, işletmenin “durumu”ndan çok “sonuç”larını etkilemektedir (Akdoğan, 2004:31). Değerleme; muhasebenin temel kavramlarından olan “Parayla Ölçülme Kavramı” gereği, mali nitelik taşıyan ve işletmenin tüzel kişiliği ile ilgili ekonomik olay ve işlemlerin, muhasebe kayıtlarına yansıtılmasında, ortak ölçü biriminin para olmasını ifade eder. Uygulanan para birimi, ilgili

¹ Enflasyon muhasebesi ifadesi literatürde yer almış olmasına rağmen benimsenen ve bizim de doğru bulduğumuz düzeltme sözcüğü kullanılacaktır.

ülkenin ulusal para birimidir. Fakat ölçü birimi olarak kullanılan para, bütün faaliyet dönemlerinde, enflasyon nedeni ile aynı değeri ifade etmemektedir (Özulucan, 2002:15). Enflasyonist bir ortamda, paranın değerini koruma fonksiyonunu kaybetmesi nedeniyle, enflasyonun neden olduğu bu eksiklik, işletmenin sahip olduğu varlıklarının cari değerlerinin altında görünmesine neden olur.

Bilindiği gibi değerlemede maliyetin mi yoksa piyasa değerinin mi esas alınacağına göre değerlendirme yöntemleri üçe ayrılmaktadır: maliyet bedeli, cari değer, maliyet veya cari değerden düşük olanla değerlendirme ilkelerinden herhangi biri kullanılabilir(Örten ve Özdemir, 2006: 9). Bir işletmede kar büyüklüğünün doğru olarak hesaplanmasında değerlendirme ilkesinin önemi yadsınamaz. Enflasyon düzeltme yöntemlerinin de birbirinden ayrıldığı ilk kırım noktası burasıdır. Gerek geleneksel muhasebe, gerek genel fiyat düzeyi muhasebesi, değerlendirme ilkesi olarak maliyet bedelini esas alırken, cari (ikame) maliyet muhasebesi cari değerleri esas alır.

Değerlemede maliyet bedelinin esas alınması, tarihi maliyetlerin esas alınması olarak kabul edilmektedir. Maliyet bedeli ile değerlendirme ya geleneksel muhasebenin ya da genel fiyat düzeyi muhasebesinin kullanılıyor olması anlamına gelir. Bu iki yöntemden hangisinin olacağı ise, değerlendirme kullanılacak ölçü birimi sonucunda belli olur. Gerek vergi kanunlarımız gerekse TTK (Türk Ticaret Kanunu), maliyet bedelinin esas alınmasını öngörmektedir.¹ Eğer değerlendirme maliyet bedeli değil de cari değer esas alınır, o zaman da cari maliyet muhasebesi yöntemi söz konusu olur. Bu yöntemin değerlendirme ölçü olarak neyi esas alacağını belirleyen ise; cari değer nasıl tanımlandığı, başka bir ifadeyle cari değeri belirlenecek olan varlık ya da yükümlülüğün niteliği olmaktadır.

Yukarıdaki açıklamaların ışığı altında, enflasyon düzeltmesi yapılmaması halinde muhasebenin temel kavramlarından: Parayla Ölçülme Kavramı ile Maliyet Esası Kavramı'nın işlevlerinde azalma olacağı söylenebilir.

1.2. Enflasyon Düzeltmesinde Değerlemede Kullanılan Ölçü

¹ VUK. 269, 273, 274, 276, 277. maddeler ve TTK. 'nın 460. maddesi.

Birimleri

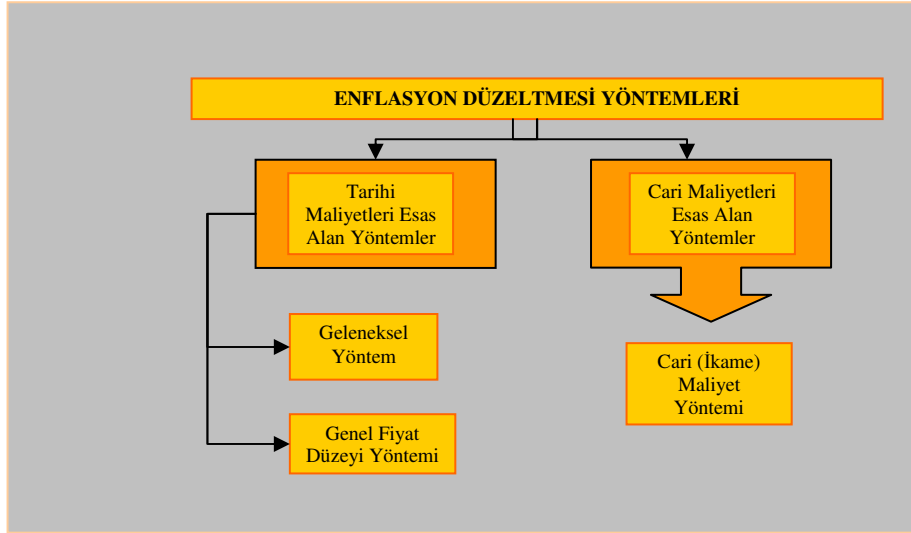
Değerleme yönteminin yanı sıra, kullanılan ölçü birimi de karı etkiler. Örneğin, değerleme yöntemi olarak maliyet bedeli esas alınmasına rağmen, ölçü birimlerindeki farklılık nedeniyle varlık kalemlerinin ifade edeceği büyüklükler de farklı olur. Geleneksel yöntemde **paranın nominal değeri** ortak ölçü birimi olarak kullanılırken, GFDY’nde **paranın satın alma gücü** kullanılır. Bu nedenle de GFDY, farklı bir yöntem olarak karşımıza çıkmıştır. Başka bir ifadeyle, bu iki yöntemin, aynı değerlendirme ilkesinden (tarihi maliyetlerden) hareket etmelerine rağmen, birbirinden ayrıldığı nokta, **değerlemede kullandıkları ölçü birimidir**. Enflasyonist ortamda geleneksel yöntem; sermayenin aşınmasına neden olurken, GFDY; sermayenin satın alma gücünü korumayı amaçlar. Değerlemede tarihi maliyetleri değil de cari maliyetleri esas alan cari maliyet muhasebesi yönteminde ise, değerlendirme ölçü birimi olarak varlıkların cari değeri kullanılır. Çünkü bu yöntemin amacı, **sermayenin üretim gücünün** korunmasıdır.

2. ENFLASYON DÜZELTMESİ YÖNTEMLERİ

Enflasyonun muhasebe üzerinde yarattığı bu etkilerin başında **muhasebe bilgi ve belgelerini anlamsız hale getirmesi** vardır. Enflasyonun muhasebe verilerine etkilerini, üç başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar (Özulucan, 2002-b:26):

- *Enflasyonun muhasebenin temel kavramlarına etkisi,*
- *Enflasyonun mali tablolar üzerindeki etkileri,*
- *Enflasyonun işletme sonuçlarına ve kararlarına etkileridir.*

Enflasyonun sebep olduğu bu etkilerin ortadan kaldırılması muhasebenin temel kavramlarından olan; *Sosyal Sorumluluk, Süreklilik, Tutarlılık, Tam Açıklama, İhtiyatlılık* kavramlarının gereği olmaktadır (Örten ve Karapınar, 2003:6). Aksi halde bu kavramların gereği yerine getirilmemiş olacaktır. Buna göre enflasyon düzeltilmesi yapılmaması halinde, muhasebenin kimi temel kavramlarına aykırı davranılmaması ve bunun yanında kimi temel kavramların da işlevlerinin zayıflamaması için enflasyonist ortamlarda, işletmelerin uygulayabilecekleri alternatif muhasebe yöntemlerini aşağıdaki gibi göstermek mümkündür:

Şekil 2. Enflasyon Düzeltme Yöntemleri

2.1. Tarihi Maliyetleri Esas Alan Yöntemler

Genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ve maliyet esası kavramı; iktisadi kıymetlerin edinim tarihindeki maliyetleri ile muhasebeye yansıtılmasını öngörmektedir. Fiyatların artma eğilimi gösterdiği dönemlerde iktisadi kıymetlerin edinim tarihindeki maliyetleri ile gözükmeye devam etmeleri ya da gelir tablosundaki değerlerin bu maliyetlere dayalı olarak yer alması, işletmenin gerçek durumunun mali tablolara yansıtılmasını engellemektedir. Farklı tarihlerdeki edinim maliyetleri, farklı satın alma gücünü ifade ettiğinden, satın alma gücü farklı olan paralarla ifade edilmiş tutarların alt alta sıralanması suretiyle oluşturulan ve homojen olmayan, aynı satın alma gücünü yansıtmayan mali tabloların güvenilir ve karşılaştırılabilir bilgi vermesi mümkün olmamaktadır (Gücenme, 2002:48).

Tarihi maliyetleri esas alan enflasyon muhasebesi yöntemleri içerisinde, "Geleneksel Tarihi Maliyet" yöntemi olarak bilinen "Geleneksel Yöntem" ve "Genel Fiyat Düzeyi Yöntemi" olarak da ifade edilen "Düzeltilmiş Tarihi Maliyet" yöntemleri yer almaktadır.

2.1.1. Geleneksel Yöntem

Maliyet esasına dayanır. Bu yöntemin özellik arz eden yönü, satın alma sonrası söz konusu varlıkların değerlerinde meydana gelen değişimleri,

değer düşüklüğü hariç gözardı ediyor olmasıdır. Ayrıca geleneksel muhasebenin değerlemede maliyet ilkesinden hareket etmesi ve para değerinin değişmez olduğu varsayımı altında işlemlerini sürdürmesi, enflasyon ortamında işletme ilgililerinin gereksinmelerine yanıt vermemesine yol açmaktadır(Tuan ve Doğan, 1996:107).

Geleneksel Muhasebe'de kar; gerçekleşmiş hâsılat ile satın alma fiyatları üzerinden değerlendirilen faydası tükenmiş tarihi maliyetli girdiler arasındaki farktır(Akdoğan, 2004:33'den, Faaliyet Raporu:82). Başka bir ifadeyle, enflasyon hızının yüksek ve varlık devir hızının da yavaş olduğu varsayımı altında varlıklar, olması gerekenden daha düşük değerlerle değerlendirilir. Ayrıca, varlıkların gerçek değerlerinin daha altında bir değerle değerlendirilmesi sayesinde enflasyonist ortam işletmeye gizli yedek oluşturur. Söz konusu varlıkların satılması veya bu varlıklar üzerinden amortisman ayrılması durumunda da tarihi maliyetleri ile bilançoda yer aldıkları için satış karı; satış hasılatının cari değeri aşan kısmı kadar değil, satış hasılatı ile varlığın tarihi maliyeti arasındaki fark kadar olmaktadır. Amortisman tutarları da cari değer üzerinden değil de tarihi maliyeti üzerinden hesaplandığından, gidere dönüşen tutar olması gerekenden daha az olmaktadır. Dolayısıyla, **işletme (varsa) gerçek karının dışında fiktif karlar da elde etmektedir.** Fiktif karlar üzerinden de vergi ödeniyor olması, işletme sermayesinin erimesine başka bir ifadeyle sermayesinin de vergilendirilmesi anlamına gelmektedir.

2.1.2. Genel Fiyat Düzeyi Yöntemi

GFDY¹, Geleneksel Muhasebe'de olduğu gibi, maliyet esaslı ve diğer genel kabul görmüş muhasebe ilkelerini terk etmemektedir. Farkı; ölçü birimi olarak paranın nominal değerini değil, **satın alma gücünü** korumayı esas alıyor olmasıdır.

Genel fiyat değişmelerinin, mali tablolar üzerinde oluşturduğu etkiler, mali tabloların genel fiyat endeksleri ile düzeltilmesi ve bu yolla mali tablo verilerinin tabloların düzenlendiği tarihteki liranın (para biriminin) satın alma gücüne göre ifadesinin sağlanması öngörülmektedir. Dönem sonlarında mali tablolardaki bilgilerin paranın satın alma gücü cinsinden ifade edilmek üzere

¹ 29 No'lu UMS, 2 No'lu TMS ve BDDK Tebliği, SPK Tebliği ve diğer vergi kanunlarının öngördüğü ve Türkiye'de uygulanan yöntemdir.

düzeltilmesi ve bu düzeltmede genel bir endeksin kullanılması gerekmektedir. Burada kullanılacak endeksin seçimi önem arz etmektedir. Seçilecek endeksin paranın değerindeki düşüşleri en iyi şekilde yansıtabilmesi esastır. Bu yöntemde kullanılacak endeksler; TEFE¹ (Şubat 2005 itibariyle DİE tarafından TEFE yerine ÜFE benimsenmiştir.), TÜFE ve Milli Gelir Deflatörü olabilir (Türkiye’de enflasyon muhasebesi uygulaması konusundaki tüm düzenlemeler endeks olarak TEFE’nin kullanılması yönünde görüş birliği içerisindedir.). Seçilen endeks ile geleneksel muhasebenin düzenlemiş olduğu mali tablolar düzeltilir.

GFDY ile düzeltilen mali tablolardaki herhangi bir kalemin değeri, cari piyasa değerinden daha yüksek olursa düzeltilmiş değer yerine cari piyasa değerleri kullanılır. Paranın satın alma gücünün enflasyon karşısında düşmesi sonucu, işletmenin parasal kaynakları aşınır ve işletme için “elde bulundurma kazancı”na neden olur. Aksine, işletmenin parasal aktiflerinin de satın alma güçlerinde azalma olacağından, “elde bulundurma kaybı” söz konusu olur. Bu kazanç ve kayıpları kendi içinde mahsup etmek suretiyle, **Net Kazanç / Kayıp** [Net Parasal Pozisyon (NPP)] bulunur. NPP; geleneksel muhasebe yöntemiyle hazırlanan mali tablolarda yer almayan bir kalemdir ve ancak GFDY ile hazırlanacak olan, **düzeltilmiş gelir tablosunda yer alır.**

2.2. Cari Fiyat Düzeyini Esas Alan Yöntem

Değerlemede cari fiyatları esas alan yöntem, Cari Maliyet Yöntemi’dir.

2.2.1. Cari Maliyet Yöntemi

Mali tablolardaki kalemlerin cari değerleri ile değerlendirilmesini öngören yöntemdir. Amaç genel fiyat düzeyi muhasebesinden farklı olarak sermayenin satın alma gücünü korumak değil, **sermayenin üretim gücünü** korumaktır. Fiyatlar genel seviyesi endeksi (**ÜFE**), bütün ekonomi için ortalama ifade etmektedir. Mali tabloların ülke çapında ortalama fiyat artışlarını ifade eden bir endeksle düzeltilmesi ise, enflasyonun etkilerini genel olarak yansıtacaktır. Oysa, işletmeler daha çok belirli mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişimlere karşı daha duyarlıdırlar. Bu nedenle, muhasebe literatüründe, enflasyonun etkisini mikro ekonomi yaklaşımı

¹ Bknz. <http://www.die.gov.tr/Duyuru/sss.pdf>

içerisinde işletmelere yansıtılabilmek için, özel fiyat değişmelerinin dikkate alınması önem kazanan bir konu olmaktadır (Doğan, 1995:104).

“**Cari Değer**”, net cari yenileme maliyeti veya net cari yenileme maliyetinden daha küçük olmak kaydıyla, varlığın satılması halinde elde edilecek net nakit değeri veya varlığı kullanmakla sağlanacak nakit girişlerinin net bugünkü değerinden büyük olanıdır.

a. Yerine Koyma (İkame) Maliyeti: Bilançonun düzenlendiği tarihte sahip olunan varlığın yerine koyma maliyeti, aynı yaştaki, aynı verimdeki benzer varlıkların veya benzer üretim ve hizmet sunabilen ya da benzer kar edebilme yeteneğine sahip olan varlıkların edinilmesi için katlanılacak maliyetlere eşit bir değerdir.¹

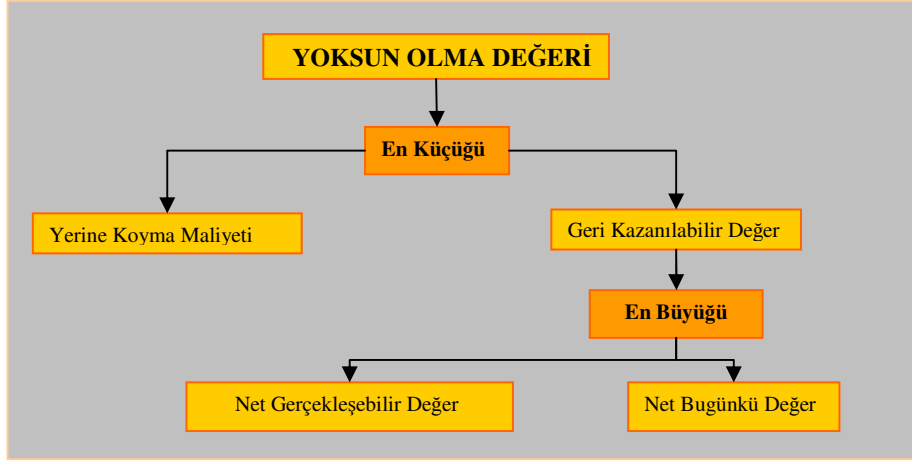
b. Net Gerçekleşebilir (Net Nakit) Değer: Varlıkların, cari piyasa koşullarında kolaylıkla elden çıkartılabilecekleri varsayımı altında, satılmaları durumunda elde edilebilecek nakit miktarıdır.

c. Net Bugünkü Değer (Kullanım Değeri): Varlığın kullanılmasıyla elde edileceği tahmin edilen toplam nakit girişlerinin bugünkü değeridir.

d. Yoksun Olma (Firmaya Katkı) Değeri: Varlıkların fırsat değerleri ile değerlendirilir. Buna göre varlığa sahip olmakla sakınılan en düşük maliyetli zarar esas alınır. Başka bir ifadeyle, firmanın sahibi bulunduğu varlıklardan yoksun olması durumunda karşılaşılabileceği en yüksek maliyetli zarardır(Akdoğan, 2004:70).

Yoksun olma değeri denilince, genellikle akla yerine koyma maliyeti gelmektedir. Fakat yerine koyma maliyetinin, nakit değer ve net bugünkü değerden büyük olması durumunda yoksun olma değeri, net bugünkü değer ile net nakit değerden en büyük olanı olur (Akdoğan, 2004:70'den Baxter W.T.). Bu ilişki aşağıdaki şekil yardımı ile de ifade edilebilir.

¹ Bu çalışmada cari fiyat düzeyi yönteminin, daha çok cari maliyeti ölçü olarak esas aldığı, başka bir ifadeyle, cari değer tanımında korunması gereken sermayenin ikame sermaye maliyeti olacağı üzerinde durulmuştur.

Şekil 3. Yoksun Olma Değeri

Kaynak: www.business.uiuc.edu/ciera/conferences/gottingen/papers/alexander.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2005)

e. Gerçeğe Uygun Değer: Karşılıklı pazarlık ortamında bilgili bir alıcı ile bilgili bir satıcı arasında bir varlığın el değiştirmesi veya bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutardır. Buradaki değer tek bir varlığa özgü değer olmaktadır. Tüm bilanço kalemleri için yalnızca bir değerlendirme yöntemi uygulanmasının, mali tablo kullanıcılarının gereksinimlerine yanıt vermeyeceği ve her bir bilanço kalemi için değişik değerlendirme yönteminin uygulanmasını öngörmektedir. Başka bir ifadeyle, gerçeğe uygun değer yönteminde, her kaleme uygun bir değerlendirme yönteminin kullanılması gerekmektedir. Önemli olan mali durumu yansıtan mali tabloların işletmenin gerçek durumunu ortaya koyuyor olması, karşılaştırma yapılabilmesi ve kazanma gücünün değerlendirilmesidir.

3. YÖNTEMLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Enflasyon düzeltme yöntemlerinin uygulanması halinde ortaya çıkacak yarar ve sakıncalar her bir yöntem açısından ayrı ayrı ele alındığında her birinin bir diğerinden güçlü ya da zayıf olduğu hususlar göze çarpmaktadır. Optimal bir yöntemin seçimi için yöntemlerin güçlü ve zayıf yönlerinin bilinmesi bu nedenle gereklilik arz etmektedir.

3.1. Geleneksel Yöntemin Üstün ve Zayıf Yönleri

Geleneksel Yöntemin öne çıkan yararı, uygulanmasının diğer yöntemlere nazaran daha **basit oluşu** ve **anlaşılmasının kolaylığıdır**. Ancak, bu yöntem ile ifade edilmiş mali tablolar, enflasyon dönemlerinde

gerçeği yansıtmaktan uzaklaşırlar. Bu nedenle geleneksel muhasebenin üreteceği bilgiler, yönetim muhasebesi amaçlı kullanılmamalıdır. Geleneksel muhasebenin yararları ve sakıncaları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Akdoğan, 2004: 33-34):

Tablo 1. Geleneksel Yöntemin Üstün ve Zayıf Yönleri

Üstün Yönleri
Fiili işlemlere dayanır. Yani değerlemede kişisel eğilimlere yer vermez. Bu anlamda "objektiflik ilkesinin" ¹ sağlanmasına yardımcı olur.
Uygulanması diğer yöntemlere göre daha basittir.
Değerleme kavramının ne olduğu açıktır. Anlaşılması kolaydır.
Paranın değerinde büyük dalgalanmaların olmadığı varsayımı altında, bir varlığın satın alınması sonucu katlanılan fiili veya varlığa yüklenmiş toplam maliyet, karın belirlenmesinde yararlı bir ölçüdür.
Zayıf Yönleri
Geleneksel muhasebe yönteminde değişik sonuçlar doğurabilen değerlendirme yöntemlerinin kullanılabilir olması, gerek bir işletmenin bölümler arasında ve gerekse işletmeler arasında tam bir uyum sağlanmasını ve sağlıklı bir karşılaştırma yapılmasını engeller. Örneğin; bu yöntemde stokların değerlemesinde ortalama maliyet yöntemi, FIFO, LIFO gibi yöntemler kullanılabilir. İşletmenin herhangi bir bölümü veya herhangi bir işletme de bu yöntemlerden dilediğini seçebilir. Dolayısıyla bunlar arasındaki karşılaştırmalar anlamsız hale gelecektir.
Tarihi maliyetlerle ifade edilmiş mali tablolar zaten enflasyon dönemlerinde gerçeği yansıtmaktan uzaklaşırlar. Dolayısıyla bu tablolara bakıp karar verecek olanlar da yanılgıya düşeceklerdir.
Bir başka sakınca da tarihi maliyet ile düzenlenmiş olan mali tabloların öngörme aracı olma niteliği taşıyor oluşudur. Çünkü bu tablolar güncelliğini kaybetmiş eski veriler içermektedir.
Geleceğe ilişkin öngörüle bulunabilme bakımından mali tabloların sağlayacağı bilgiler; geçmiş, güncelliğini yitirmiş verileri yansıtacağından yetersiz olacaktır.

¹ Buradaki objektiflik "kayıtlama" açısından objektiftir. "Raporlama" açısından sağlanacak bilgilerin bu yöntemde objektif olması beklenmemelidir.

3.2. Genel Fiyat Düzeyi Yönteminin Üstün ve Zayıf Yönleri

GFDY'nin enflasyon muhasebesi yöntemi olarak kullanılması durumunda karşılaştırmalar daha sağlıklı olur. Çünkü bulunan kar rakamından enflasyonist kazanç ve kayıplar arındırılmış olur ve dönem sonucu olarak karşımıza çıkan kar rakamı, gerçek karı gösterir. Özsermayenin satın alma gücünün korunup korunmadığını ortaya koyar. Bunun yanında, tarihi maliyet yönteminin ilkeleri de terk edilmemektedir. Dolayısıyla, muhasebe yönünden uygulamaya elverişli bir değerlendirme yöntemi olmaktadır. Buna karşın; mali tablolaradaki bilgileri kullananlar, bu tablolarda yer alan verilerin paranın cari satın alma gücü cinsinden ifade edilmesine alışkın olmadıklarından, bu verileri anlamada ve analiz etmede sıkıntı çekerler. Çünkü satın alma kazanç ve kayıplarını (NPP K/Z) gösterir, kullanıcıların bu yöntemi anlamasını güçleştirir. Genel fiyat düzeyi muhasebesinin yararları ve sakıncaları ise şunlar olmaktadır (Akdoğan, 2004: 37-38):

Tablo 2. Genel Fiyat Düzeyi Yönteminin Üstün ve Zayıf Yönleri

Üstün Yönleri	
Mali tablolarda yer alan tüm geçmiş yıllara ait rakamlar, endeks uygulamak suretiyle dönem sonundaki paranın satın alma gücüne indirgendiklerinden, tüm bu rakamların karşılaştırılabilir bir düzeyde sunulması sağlanmış olur. Dolayısıyla, karşılaştırmalar daha sağlıklı olacaktır.	
Enflasyonist kazanç ve kayıplar arındırılmış olur ve dönem sonucu olarak karşımıza çıkan kar rakamı gerçek karı gösterir.	
Mali tablolar özsermayenin satın alma gücünün korunup korunmadığını gösterir.	
Tarihi maliyet yönteminin ilkeleri terk edilmediğinden, muhasebe yönünden uygulamaya elverişli bir değerlendirme yöntemidir.	
Zayıf Yönleri	
Faaliyet sonuçlarına genel fiyat endeksleri uygulanmasının, yönetici ve girişimcilerden çoğunun beklentilerini karşılamayacağı savunulmaktadır.	

Tablo 2. Genel Fiyat Düzeyi Yönteminin Üstün ve Zayıf Yönleri (Devamı)

Net kar kalemine bakarak verilecek kararlarda (örneğin; kar dağıtım politikasında) bu yöntem iyi bir baz olamaz. Çünkü net kar, özsermayenin genel satın alma gücünün korunması görüşünden hareketle saptanır ve işletmenin mevcut faaliyet düzeyine ilişkin üretim kapasitesinin korunması için gerekli indirimler yapılmaz.

Mali tablolardaki bilgileri kullananlar, bu tablolarda yer alan verilerin paranın cari satın alma gücü cinsinden ifade edilmesine alışkın olmadıklarından, bu verileri anlamada ve analiz etmede sıkıntı çekecektir. NPP Kar / Zararı, satın alma kazanç ve kayıplarını göstermektedir fakat, kullanıcılar da özellikle NPP'yi anlamakta güçlük çekeceklerdir.

3.3. Cari Maliyet Yönteminin Üstün ve Zayıf Yönleri

Gelir tablosunda, cari gelirden, kullanılan varlıkların cari (ikame) maliyetlerini indirmek ve bunların amortismanlarını da cari değerleri üzerinden ayırmak suretiyle cari gelirlerle, cari giderler eşleştirilmiş olur. Böylece işletmenin cari faaliyet sonucuna kolaylıkla ulaşılabilir. Sonuçta da cari verilere dayanılarak, gelecekteki faaliyet sonuçlarının tahmini sağlıklı bir biçimde yapılabilecektir. Yine değerlemede cari maliyetlerin kullanılması, işletmeler arasında da karşılaştırma yapılmasına olanak sağlar.

Değerlemede cari maliyetin esas alınması, gelirin ölçülmesinden çok gelecekteki aktiflerin yenilenebilmesi içindir. Bu yönde verilecek gerekli mali kararların verilmesinde de cari maliyet ile değerlemenin daha yararlı olacağı savunulmaktadır. Tüm bu yararlarına karşılık; cari maliyet ile değerlendirme yöntemi, yöntemin amaçları için yararlı ise de; aynı yararın dış raporlama için de geçerli olduğu söylenemez.

Değerlemede cari maliyet yönteminin istisnasız kullanılabilirliği tartışma götürür bir konudur. Bazı durumlarda cari maliyet uygun olmayabilir. Örneğin; belirli mal veya malları üreten bir makinenin değerlendirilmesinde; ortamdaki değişme dolayısıyla üretilen çıktılara olan ilginin azalması veya çıktıların karlılığında öngörülenin altında bir durumun söz konusu olması gibi hallerde en iyi değer, net nakit değeri ya da net bugünkü değer olabilir. Dolayısıyla, ikame maliyet yöntemine göre düzenlenen mali tablolara dayanılarak belirlenecek **geri dönüş oranı** yanlış olabilir. Yalnızca bir makine mi, bir üretim hattı mı yoksa tüm tesis mi değerlendirilecektir? Bu

soruların yanıtlarının işletmeden işletmeye farklı olacağı şüphesizdir(Akdoğan, 2004: 30). Son enflasyon muhasebesi yöntemi olan ikame maliyet muhasebesi yönteminin yararları ve sakıncaları ise şunlardır (Akdoğan, 2004:53-55):

Tablo 3. Cari Maliyet Yönteminin Üstün ve Zayıf Yönleri

Üstün Yönleri
Gelir tablolarında, cari gelirden, kullanılan varlıkların cari (ikame) maliyetleri indirilir. Örneğin; duran varlıklar cari değerleriyle ifade edilirler ve bunların amortismanları da cari değerleri üzerinden ayrılır. Böylece cari gelirlerle cari maliyetler gelir tablosunda karşılaştırılmış olacaktır.
Elde bulundurma kazançlarının gelir olarak kabul edilmesi durumunda, bu kazançlar gerçekleştikleri zaman değil, ortaya çıktıkları dönemde göz önüne alınır.
Cari gelirlerle, cari giderleri eşleştirir, böylece işletmenin cari faaliyet sonucu saptanabilir. Sonuçta da cari verilere dayanılarak, gelecekteki faaliyet sonuçlarının tahmini sağlıklı biçimde yapılabilecektir.
Değerlemede cari maliyetin kullanılması, işletmeler arasında karşılaştırma yapılmasını sağlar. Karşılaştırma cari ekonomik verilerle yapılır.
Elde bulundurma kazançları gelir içine dâhil edilir. Bu durum gelir öğelerinin "Faaliyet Karı veya Zararı" ve "Elde Bulundurma Kazanç ve Kayıpları" olarak iki kalem biçiminde göz önüne alınmasını sağlar. Dolayısıyla, işletme ilgilileri, farklı işlevler sonucu ortaya çıkan bu iki kar kalemine bakarak işletmenin alış politikasını ve gerçek üretim faaliyetlerini değerlendirebilecektir.
Değerlemede cari maliyetin esas alınması gelirin ölçülmesinden çok gelecekteki aktiflerin yenilenebilmesi içindir. Bu yönde verilecek gerekli finansal kararların verilmesinde de cari maliyet ile değerlemenin daha yararlı olacağı savunulmaktadır.

Tablo 3. Cari Maliyet Yönteminin Üstün ve Zayıf Yönleri (Devamı)

Zayıf Yönleri
Değer, genellikle eldeki varlıkların değerini ifade etmekte, söz konusu varlıkların yerine konulacak hayali unsurlar düşünülmemektedir. Bu nedenle, bilançoda yer alan aktiflerin ileride gerçekleşebilecek değer ve durumlarının esas alınarak ifade edilmesi yanlış sonuçlar doğurabilir.
Her ne kadar cari maliyet ile değerlendirme yöntemi, yönetimin amaçları için yararlı ise de; aynı yararın dış raporlama için de geçerli olduğu söylenemez. Aktif değerler satılincaya kadar yenisi alınmadığı takdirde ne olacağı sorusundan giderek varsayımlar yapmak; gerçekleşmiş olaylara göre belirlenmesi gereken normal gelir tanımlamasına aykırıdır.
Değerlemede cari maliyet yönteminin istisnasız kullanılabilirliği tartışma götürür bir konudur. Bazı durumlarda cari maliyet uygun olmayabilir. Örneğin; belli mal veya malları üreten bir makinanın değerlendirilmesinde; ortamdaki değişme dolayısıyla üretilen çıktılara olan ilginin azalması veya çıktılardan karlılığında öngörülenin altında bir durumun söz konusu olması gibi hallerde, en iyi değer net nakit değeri ya da net bugünkü değer olabilir.
İkame maliyet yöntemine göre düzenlenen finansal tablolara dayanılarak belirlenecek geri dönüş oranı yanlış olabilir. Satın alma işlemi olmadığı sürece yöneticilerden, şimdi reddedebilecekleri bir yatırımdan belirli bir kar oranını kazanmalarını beklemek ve yönetimin değerlendirmesini buna göre yapmak anlamsız olabilir.
Bazı ortamlarda aktiflerin değerlendirilmesinde, değerlendirme yapılacak ünitenin kapsamının belirlenmesinde güçlüklerle karşılaşılabilir. Örneğin; yalnızca bir makine mi, bir üretim hattı mı yoksa tüm tesis mi değerlendirilecektir? Bu soruların yanıtlarının işletmeden işletmeye farklı olacağı şüphesizdir.

Geleneksel Yöntem, GFDY ve İkame Maliyet Yönteminin yukarıda sıralanan yarar ve sakıncaları dikkate alındığında **farklılıkları** ve **benzerlikleri** bir tablo şeklinde Tablo 4'teki gibi özetlenebilir:

Tablo 4. Enflasyon Muhasebesi Yöntemlerinin Karşılaştırılması

Yöntem	Geleneksel Yöntem	Genel Fiyat Düzeyi Yöntemi	Cari Maliyet Yöntemi
Kriter			
Kullanılma Amacı	Sermayeyi Nominal Olarak Korumak	Sermayenin Satın Alma Gücünü Korumak	Sermayenin Üretim Gücünü Korumak
Değerleme Şekli Bakımından:			
i) Neyi Baz Aldığı	Tarihi Maliyet	Tarihi Maliyet	Cari (İkame) Maliyet
ii) Ölçü Birimi	Paranın Nominal Değeri	Paranın Satın Alma Gücü	Varlıkların İkame Değeri
iii) Fiyat Hareketleri	Dikkate Alınmaz	Genel Fiyat Hareketleri Dikkate Alınır.	Özel Fiyat Hareketleri Dikkate Alınır.
Hesaplarda Sınıflandırma	Yapmıyor	Parasal/Parasal Olmayan Şeklinde	Parasal/Parasal Olmayan Şeklinde
Dünyada Uygulamalarında Benimsenme Düzeyi	Yaygın	Yaygın	Oldukça Az
Benimsendiği Düzenlemeler	Temel Kavramlar, Genel Kabul Görmüş İlkeler	Temel Kavramlar, SPK, BDDK, VUK, TFRS ve UFRS	Benimsenmiyor
Bilgiye Ulaşmanın Kolaylığı	Çok Kolay	Kolay	Çok Zor
Bilginin Güvenilirliği ve Objektifliği	Yüksek	Yüksek	Sübjektif
Yönetim Muhasebesi Kararlarındaki Etkinliği	Zayıf (Kullanılmamalı)	Yüksek	Çok Yüksek
İşletmenin Sürekliliğine Katkı	Negatif	Yüksek	Çok Yüksek
Amortisman Tabi Değer	Tarihi Maliyet	Düzeltilmiş Tarihi Maliyet	Cari (İkame) Maliyet

SONUÇ

Enflasyon mali tabloların geçerliliğini ve önemini azaltmaktadır. Mali tablolar aracılığı ile üretilen bilgilerin anlamlı, karşılaştırılabilir ve yönetimin karar alma aşamasında istenildiği şekilde yararlı olabilmesi için, enflasyon

nedeniyle ortaya çıkan olumsuz etkinin arındırılması gerekliliği vardır. Yani **paranın satın alma gücündeki değişimleri dikkate alan bir enflasyon düzeltmesi** kaçınılmaz olmaktadır.

Tüm düzenlemelerin “**Genel Fiyat Düzeyi Muhasebesi Yöntemi**”ni baz almasının nedenleri şunlardır:

- Maliyet esaslı ve genel kabul görmüş muhasebe ilkelerini terk etmeyişi,
- Paranın satın alma gücünün korunmasını esas alması,
- Dönem içinde elde edilen kayıp ve kazançların enflasyonist etkilerden arındırılması,
- Dönem sonuçlarının bütün yıllarda aynı satın alma gücü cinsinden ifade edilebilmesi ve dolayısıyla rakamların karşılaştırılabilirliğine olanak tanınması,
- Tarihi maliyetler bir kenara bırakılmaksızın uygulanabilirliğinin mümkün olması; başka bir ifadeyle, Cari Maliyet Muhasebesi yöntemine göre uygulamasının daha kolay olması.

GFDY, yalnızca Türkiye’de değil, enflasyon muhasebesinin uygulandığı birçok ülkede teorik anlamda destek gören ve uygulanan bir yöntem olmaktadır. Bu yönüyle diğer yöntemlerin önüne geçtiği söylenebilir. Ancak yöntemin kısıtı, GFDY’den beklenen faydanın elde edilebilmesi noktasında; seçilen endeksin, fiyatlar genel seviyesini yansıtmaya derecesidir. Bu bağlamda endeks seçiminde gerekli özenin gösterilmesi gereklidir. Aksi takdirde, beklenen fayda, endeksin doğruluğu oranında kısmen elde edilebilecektir.

KAYNAKÇA

- AKDOĞAN, Nalan. (2004), Enflasyon Muhasebesi, Gazi Kitabevi, Ankara, Şubat.
- DOĞAN, Zeki. (1995), “Enflasyonun Muhasebe Üzerindeki Etkisi ve Bu Etkiyi Yok Edecek Bir Muhasebe Modeli: İkamet Maliyeti (Cari Değer) Muhasebesi”, Vergi Dünyası Dergisi, Mayıs.
- FAHRAN, Ferhat. (2005), “Enflasyon Düzeltmesi Sonucunda Ortaya Çıkan Geçmiş Yıllar Zararlarının, Kar Dağıtımına Etkisinin Değerlendirilmesi”, Yaklaşım Dergisi, Yıl 13, Sayı 145, Ocak.
- GÖKÇEN, Gürbüz. (2004), Enflasyon Muhasebesi, Yayılım Yayıncılık, İstanbul.

- GÜCENME, Ümit. (2002), "İşletmelerin Mali Krizden Korunması İçin Bir Önlem: Enflasyon Muhasebesi", Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 13, Ocak Sayısı.
- KARAPINAR, Aydın. (2004), "Vergi Kanunu Kapsamında Enflasyon Muhasebesi Uygulaması", Yaklaşım Dergisi, Yıl 12, Sayı 133, Ocak Sayısı.
- KÜÇÜK, Muzaffer. (2005), "Değerleme ve Dönem Sonu İşlemleri", Yaklaşım Dergisi Eki, Yıl 13, Sayı 145, Ocak Sayısı.
- ÖRTEN, Remzi ve Aydın KARAPINAR. (2003), Enflasyon Muhasebesi, Gazi Kitabevi, Ankara, Nisan.
- ÖRTEN, Remzi ve ÖZDEMİR, Fevzi Serkan. (2006), "Eczane İşletmelerinde Stokların Değerlemesi ve Dönem Karının Belirlenmesi", Vergi Sorunları Dergisi, Nisan Sayısı.
- ÖZULUCAN, Abitter. (2002), "Enflasyonun Muhasebe Verileri Üzerindeki Etkileri, Türkiye Muhasebe Standardı-2 ve Sermaye Piyasası Kurulu Seri:XI-NO:20 Çerçevesinde Önerilen Enflasyon Muhasebesi Yöntemi ve Enflasyon Muhasebesine Geçişte Alınabilecek Önlemler", Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:9, Sayı: 1-2.
- ÖZULUCAN, Abitter. (2002), Genel Muhasebe İlkeleri ve Uygulamaları (2.Baskı), Gazi Kitabevi, Ankara, Eylül.
- TUAN, Kadir ve DOĞAN, Zeki. (1996), "İşletmelerde Enflasyon Muhasebesinin Kullanım Oranının Tespitine İlişkin Bir Alan Çalışması", İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt 25, Sayı 1, Nisan.
- YÜKSEL, Ahmet. (1997), Enflasyon Muhasebesi, Literatür Yayınları, No:23, İstanbul, Aralık.
- www.die.gov.tr
- www.business.uiuc.edu/ciera/conferences/gottingen/papers/alexander.pdf